

**ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ДУМКИ
(ВІД ЕСТЕТИКИ НЕОРОМАНТИЗМУ ДО НОВІТНІХ СИНТЕЗІВ)**

Проаналізовано еволюцію головних ідей українського еміграційного літературознавства, починаючи від неоромантизму Д. Донцова, Є. Маланюка, Ю. Липи та інших до появи праць І. Фізера, Б. Рубчака, Г. Грабовича. Головну увагу приділено проблемі, як стратегічні лінії екзильної літературознавчої думки, її опорні комплекси, "архетипи", "взірці" сприяли самоідентифікації української культури у світі, "синтезу" української материкової і позаматерикової літератури, методологічному плюралізму сучасного українського літературознавства.

Ключові слова: українське еміграційне літературознавство, еволюція, естетика неоромантизму, сучасність, механізми взаємодії, самоідентифікація, плюралізм.

У своїй доповіді 3 грудня 1931 р. "Literatura stepu", виголошеній у Варшавському пен-клубі, Д. Донцов підкреслював, що "українська літературна Вандея на еміграції в особі Євгена Маланюка, Юрія Липи, Уласа Самчука та Леоніда Мосендза дивиться в минуле, не має перед собою ні Шатобріана, ні Йозефа Майстра, а пропагує ідеал переміни спокійної і в спокої розкішної Еллади у новий Рим з його спартанськими рисами" [9, с. 716]. Тобто в уяві Д. Донцова як знакова система мислиться зрозумілим у категоріях поведінки і дії, і це не примарна сфера передачі інформації, а реальний елемент впливу на саму дійсність у вигляді літературно-естетичного ідеалу. Причому не можна не помітити, що Д. Донцов говорить не просто про декларовані у творі ідеї, а саме про "ідейне" випромінювання змісту через знаково-символічну систему твору, про що свідчить, зокрема, і його лист до А. Крижанівського від 30 січня 1930 р. [8, с. 206].

Це була стратегічна лінія розвитку українського еміграційного романтизму. Відродження прометеївського духу й одержимості пророчиці Л. Українки бачить Д. Донцов у творчості поетів періоду міжвоєн'я, тих, що гуртувалися біля нього і друкувалися в журналі "Вісник". Він називає їх "трагічними оптимістами" (однойменна стаття 1936 р., що увійшла до збірника "Дві літератури нашої доби"). Ось як пояснює Д. Донцов поняття "оптимізму" і "трагізму": "Безплідне скигління – ось що є трагізм без оптимізму. Безплідне мрійництво – ось що є оптимізм без трагізму" [7, с. 279].

Розвиткові неоромантизму неабияк сприяла художня і есеїстична творчість Є. Маланюка, чії писані в різні роки і розкидані в періодиці есе увійшли до двотомної "Книги спостережень" (1962, 1966, пер. 1997). Цей визначний поет, есеїст, культуролог виробив свій оригінальний підхід до проблем культури взагалі й української зокрема. Часто він ототожнював поняття "культура" з "геокультурою", особливо тоді, коли писав про культуру автохтонного населення України і аналізував чинники її формування. Є. Маланюк вважав, що землі теперішньої України від VII ст. до Різдва Христового належали до середземноморського культурного обсягу античної Еллади.

Близько до Д. Донцова та Є. Маланюка стоїть за своїм світоглядом Ю. Липа, який теж вважає, що література через свої умовні знаки та значення має за завдання продовжувати життя нації, насичувати текст почуттям місії і призначення кожного.

Є в нього цікавий есей: "Боротьба з янголом". Він у ньому пише про акт творчості як велике емоційне переживання її, наголошує на механізмах функціонування мови, укладання думок у відповідні конструкції. Твор-

чість на його думку – це боротьба за конкретну форму ідей, боротьба граничного напруження і впертої сили за головні знакові категорії та їх універсальне значення. Випадок не породжує великих творів. Вони постають унаслідок жорстокої боротьби й концентрації духовної сили, які конструюють стабільні типи знакових систем і, у той же час, виснажують творця. Лише мрійники можуть розцінювати творчість як відпочинок. Вона базується на пророцтві духовного провідника, на пошуках "глибокої семантики" знакової системи, де прочитується духовне обличчя української раси. У цій боротьбі, що розколола світ на Схід і Захід, Ю. Липа вказує на мету, якою має керуватися поезія: "шукання свого "я": "Бо ж Слово було на початку, як ознака людини. Воно звістувало єдність на початку нації. Слово, що, як висловився П. Кльодель, "трансформує несвідоме у свідоме". То чудесне Слово, що дає можливість зрозуміти людину, впливаючи на неї і від неї брати найделікатніше і найдивніше спосеред людських речей – психе людини – її душу. Слово не як предмет граматики, дидактики, але, говорячи за геніальним Потебнею, "форми свідомості", що їх нічим не можна заступити. Слово як вираз найглибшого інстинкту нації. Слово "не тільки як одна із стихій нації, але як її найодвертіше обличчя" [13, с. 38]. Бачимо, що опорні комплекси і архетипи неоромантизму, осмислені Ю. Липою, позитивно вплинули на розвиток української теоретичної думки і знайшли багатьох продовжувачів (Б. Кравців, В. Радзкевич, Б. Романенчук, В. Чапленко). Вони сприяли самоідентифікації української літератури й української теорії літератури в чужому світі.

Вдумливе проникнення у змістовність знакових явищ і філософію життя, "розлиті" по всіх частинах художньої структури, характерне для І. Багряного. Його стаття "Думки про літературу" (МУР. 36. I, Мюнхен; Карлсфельд, 1946) – широкий і синтетичний погляд на суспільну роль літератури й письменника. Найцікавішим у ній є судження на тему: ми і Європа.

Зберегти об'єктивне бачення світу і людей при оцінці й інтерпретації того чи іншого твору – це означає інтуїтивно проникнути у прихований за знаковою системою внутрішній світ людини, заглибитись у сповідувані нею ідеали та принципи, вникнути у психологічну підоснову її діянь [1, с. 572]. Важливо, на думку І. Багряного, при "перекладі" творів з "мови художньої" на "мову дослідника" не гіперболізувати окремих елементів тексту та їх реляцій, а глибше розібратися, у якому контексті вони локалізовані.

У. Самчук також вважає, що сучасна українська література у всіх своїх виявах починає втрачати віру у свою значущість. Вона починає старіти й розкладатися

не як матеріальна річ, а насамперед як естетична вартість. Будь-яке художнє полотно, звісно, не обмежується тим, що зображене на ньому, воно вбирає в себе чимало складників, які стоять поза ним, тобто складають певну сукупність умовностей і засновків. Про це У. Самчук, безвідносно до Ф. де Соссюра, говорив ще в своїй програмній доповіді "Велика література" на з'їзді Мистецького Українського Руху, що (як і інші матеріали) друкувалася і в збірниках МУРУ, і в журналі "Арка", а також її фрагменти ввійшли до книги "Планета Ді-Пі: нотатки й листи" (Вінніпег, 1979).

Систематизований огляд головних принципів, проблем і конкретних результатів, що характеризують післявоєнний стан лірики української еміграції, можна зустріти у працях Ю.Шевельова (Шереха). Головні літературно-критичні статті Ю.Шевельова, а також його есеї увійшли до збірників "Не для дітей" (1964) та "Друга черга" (1978). Серед проблем, порушених у них, слід назвати бодай одну: у якій мірі літературний текст описує світ, що є його референтом, іншими словами, наскільки художній текст є істинним. На думку Ю. Шереха, жодне речення художнього тексту не є істинним, ні ложним. Однак це зовсім не применшує медитативно-описової сили творів – вони різною мірою змальовують дійсність, життя, і їх можна, нарівні з історичними документами, використовувати для вивчення суспільної епохи.

Особливе місце у творчому доробку вченого займає стаття-доповідь "Стилї української літератури на еміграції", прочитана на зборах організації "Мистецький Український Рух" (МУР) і надрукована в журналі "МУР" (ч. 1, 1946). Ю. Шерех ніби виходить за межі проблеми правдоподібності, бо критикує теорію жанрів, заявляючи, що література на сучасному етапі має "розтрити раціоналізм неокласицизму", "відбити сучасність і психіку сучасної людини" [20, с. 192], саме в такому ключі написаний, напр., його некролог про Ю. Клена, у якому він трактує творчість автора "Попелу імперій" не як неокласика, а як поета-романтика. Аналізуючи творчість "органістів" і "європеїстів" "з наближення чи віддалення її до того ідеалу національної літератури... – національної не в етнографічному розумінні, а в розумінні суверенної європейської нації, яка тому претендує на місце в Європі, що має що свого Європі сказати" [20, с. 197].

Загальноприйнята думка – це свого роду також закон жанру, лише стосується він не одного, а всіх жанрів. У Ю. Шереха він має свою назву: "Україна – модерна нація". Отже література, започаткована М. Хвильовим і В. Підмогильним, мала спертися на новий образ і нове поняття України не як етнічної структури, а нації європейської, і література мала стати взірцем національного стилю. С. Павличко пише: "Однак народність, національність, "українськість" художнього твору, поняття, якими в черговий раз послуговувалися українські інтелектуали, звучали неясно, езотерично... Реальний народ залишився за кордоном, глибоко пригноблений, експлуатований, пригнічений сталінським режимом. Для членів МУРУ він став навіть не теоретичним поняттям (глибокі характеристики народу давалися важко), а своєрідним семантичним знаком... Ерзац народу, якому література має служити або не служити, становили двісті тисяч табірних глядачів, читачів або слухачів. Декларації МУРУ показують, що їхні автори, як ніхто до них, прагнули зрівноважити два полюси, "народ" і "мистецтво", зійшовшись на тому, що служити народові й служити мистецтву треба по можливості одночасно" [16, с. 328]. Якраз таким був цей "третій текст", що, звісно, узаконював, на думку Юрія Шереха, послідовну

зміну різноманітних законів жанру. Здоровий суспільний глузд – єдиний жанр, що претендував на те, щоб підпорядкувати собі інші.

У праці "Українська еміграційна література в Європі. 1945–1949" автор продовжує нападати на неокласицизм і розвивати ідеї національно-органічного стилю [20, с. 207]. І далі: "Провідний напрям нашого сьогоденного літературного руху визначається двома складниками, двома дороговказами: а) від загальнолюдського – до національного... б) від намагання схопити позаіндивідуальне, вічне, раціональне до бажання вилити свою душу, виговорити свої болі, прокричати свої зойки" [20, с. 223].

Орієнтація на європеїзм характерна риса естетичних поглядів. Ю. Косача. І коли він заявляє: "...Європа, тільки Європа наше джерело рятунку і онови. Яка-небудь Європа – тільки Європа, цей величний континент, що має таємничу силу онови і відродження... Європа в її найважливіших проявах: Європа католицького універсалізму... Європа вольтер'янська... вільнодумна, раціоналістична... Європа фавстівська..." [1, с. 64], – це звучить як гола декларація. Усе ж у цій декларації помітні алюзії та ремінісценції з рецензії на книгу Д. Донцова "Наша доба і література", надрукованої у шостій книзі варшавського кварталника "Ми" (весна, 1936), де є, зокрема, такі слова: "Хвильовий, що прагнув і шукав духовного окциденту, бачив може інтуїтивно найкращий зразок в докторі Фавсті, в якому Гете не даремно зсинтезував два елементи Заходу, германський і латинський..." [15, с. 203–204]. І далі: "Донцов українець, проте він мислить іще по російськи, мислить категоріями, властивими тільки росіянам" [15, с. 204], він "збудував велику й ефективну будівлю, але з матеріалу однорідного, і стиль її усе ж таки євразійський" [15, с. 204]. Це не зовсім правильно.

Ю. Косач висуває тезу: письменник не повинен мати контакту з політичною боротьбою. Він істота асоціальна, увесь "у собі". Очевидно, період "закріплення себе як націоналіста" Косач уже пережив. Навіть побіжний екскурс свідчить про те, що змінюються самі уявлення про мистецтво, в одні періоди цінувалися твори, створені за певними канонами, в інші – коли вони відповідали вимогам оригінальності та неповторності, у ще інші їхньою вищою якістю вважалася ідеологічна достовірність.

Концепції Ю. Шереха і Ю. Косача засвідчували, що українське еміграційне літературознавство подолало вульгарний соціологізм, що воно розвивається в напрямі плюралізму, синтезів імпресіоністської, психологічної й естетичної критики, засвоєння досвіду нових шкіл, таких, як феноменологія, до якої першим звернувся Д. Чижевський, духовно-історична та психоаналітична і тощо.

Десь із середини 50-х рр. ХХ ст. під впливом праць представників так званого цивілізаційного напрямку у світовій філософії історії М. Данилевського, О. Шпенглера, А. Тойнбі, починає зміщуватися акцент розуміння історико-літературного процесу у сторону визнання його не як єдиного й монолітного, а множинного, розколеного на певні культурно-історичні типи, що мирно співіснують і змінюють один одного. В естетиці та літературознавчій науці все частіше звучать такі терміни, як "глобальна цивілізація", цивілізації "локальні", "античні", "середньовічні", "європейські", "індустріальні", "техногенні" тощо.

Представником "цивілізаційного" підходу до розуміння та інтерпретації літератури та мистецтва слід назвати В. Петрова (псевдоніми В. Домонтович, Віктор Бер).

Розвідка В. Бера "Засади естетики" є швидше історіософською, ніж естетичною. На його думку, суспільні ідеології, політичні напрями, теорії мистецтв виконують щодо культури конститутивну роль і утворюють її ядро, змінюючись через пряме або опосередковане заперечення. У своїй незакінченій праці "Історіософічні етюди" автор характеризує сучасну добу як добу великої духовної кризи людства. Із цієї кризи намітилося кілька концепцій передбачень майбутнього. Він докладніше згадує дві – одну апокаліптично-візіонерську, що пророкує загибель нинішнього світу, трактує історію як сукупність замкнених у собі циклів, і другу, матеріалістичну, що прагне перебудувати світ через соціальну революцію. Та є ще третя, пророцтво доби, повної політичної і духовної емансипації націй. Культурологічний аналіз Віктора Петрова (Бера) пропонує дивовижні синтети марксизму у його класичному вигляді, варіація Франкфуртської школи, альтусеріанства й ін.

Однією з найактивніших фігур МУРівського періоду літературного життя української еміграції був І. Костецький. Уся його літературно-критична діяльність – виклик традиціоналізму. Уже у співдовіді на Першому з'їзді МУРу він висунув гасло розриву з літературною традицією і поставив під сумнів європейський Ренесанс [12, с. 33]. Єдиний вихід бачив І. Костецький у творенні нового модерністичного мистецтва й покладався на майбутнє: "Абсолютні твори в цьому стилі напише тільки українська доба світової літератури, оскільки усвідомлення можливості такого реалізму зароджується саме в українському мозку" [12, с. 35].

Важливим засобом модернізації культури, на думку І. Костецького, є перекладство. У передмові до "Вибраного Езра Павнда" (1960) він викладає своє розуміння модернізму, який, услід за Е. Павндом, хоче бачити символічно-синтетичним: "Шлях мистецтва у схемі накреслюється такий: від первісно-ритуального і від роздрібненого до символічно-монументального, а разом з тим до синтетичного" [3, с. 10]. Збудником естетичних контроверсій І. Костецького стали основні доктрини посткласичної філософії від А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, С. К'єркегора до А. Бергсона, М. Гайдегера, П. Сартра. Він виводив українську літературу (і літературознавчу думку) на філософсько-культурологічний рівень, додаючи їй авторитету в світі й цим самим впливаючи на матерікову літературу.

Спробу збудувати курс української літератури за принципами синтезу структуралізму та формалізму здійснив М. Гнатишак у праці "Історія української літератури" (1941, незакінчена).

Дещо перегукується з ним наукова діяльність Д. Чижевського, представника феноменологічної школи, учня Е. Гуссерля і, у той же час, прибічника структуралістської доктрини. Характеризуючи еволюцію Шевченкового романтичного стилю в напрямі до так званого пізнього романтизму, учений зазначає: "Виразно повертається зір поета і до окремої людини та зупиняється уважно над її правом до життя, на щастя: може це й автобіографічні ноти, але вони ніби мають і філософські підвалини ("антропологізм") і походять із глибоких роздумвань Шевченка" [18, с. 454].

Найбільшим здобутком Д. Чижевського є відкриття стильової епохи українського літературного бароко (і чеського теж). Описану раніше козацьку добу, уже відому як державницьку (добу самовизначення України) і господарсько-економічну він обґрунтував як культуротворчу і відкрив її стиль – бароко. Не маючи змоги видати монографію про бароко, дослідник подав його короткий нарис у другому томі пражського видання "Історії літератури" (1942), а потім у поліпшеній і ширшій

формі в "Історії української літератури: від початків до доби реалізму" (Нью-Йорк, 1956). Щаблі вибудованих ним стильових явищ тягнуться від системи окремого твору (і письменника) до історично-стильових епох і закономірностей їхніх змін. Синтетична схема цього розвитку показує нам типи стилів, що йдуть один за одним: романський і готика, ренесанс і бароко, класицизм і романтизм, реалізм і символізм (чи модернізм).

В Україні вийшло ще дві цінні книги Д. Чижевського: "Реалізм в українській літературі" (1999) і "Порівняльна історія слов'янських літератур" (2005, пер. з німецької).

Помітне місце в українській літературознавчій науці займає доробок В. Державина, на жаль, до цього часу, ще як слід не оцінений. Світоглядні засади цього теоретика сформувалися під впливом глибоких студій та ідей Ніцше, вихідним пунктом усєї його духовно-подвижницької діяльності стало відстоювання ідеалів гармонійної краси та захист класицистичної естетики. На думку Д. Чижевського, глибокі і змістовні праці В. Державина є спробою переборення канонічної тенденції "історизму" в науці і наближення до "морфології" культурних і літературних явищ [19, с. 609].

У працях "Національна література як мистецтво" ("Україна і світ", 1949, зош. 1), "Українська поезія і національна чинність" ("Авангард", 1962, ч. 1), "Теорія літератури. Поетика" (Сарсель, 1952, зош. 1–2) дослідник актуалізує проблему взаємин між літературою й національно-етнічною свідомістю. Національна чинність мистецтва, переконує вчений, існує не лише поза художнім твором як засіб вираження, але є також безпосереднім принципом художньої побудови, впливає на взаємини між його елементами й на загальне значення художнього знака, яким є твір. Думка, що вона є елементом художнього твору, але елементом особливим, який міститься у творі і поза ним і зближує літературу з широкою сферою людської культури, є головною в інших літературно-критичних працях В. Державина.

У розвідці "Проблема класицизму та систематика літературних стилів" (МУР, 1946, зб. II) він подає своє розуміння культурно-історичних епох, не монолітно-послідовне, "сконструйоване" на історизмі, а нелінійне, поліцентричне, базоване на "морфології". Саме на принципах монадного тлумачення цивілізацій і їхніх культур (що було характерно для Шпенглера і Тойнбі) він буде всі свої полемічні статті, спрямовані в основному проти Ю. Шереха та його "національно-органічного стилю". На думку дослідника, із легкої руки Ю. Шереха здійснюється "механічна заміна більшовицької ідеології національною" [6, с. 523].

Досить чітко виражена орієнтація на неокласицистичні ідеї та принципи у теоретичній і літературно-критичній діяльності І. Качуровського. В основному, погоджуючись із схемами "хвилеподібного" розвитку культурно-історичних епох і стилів, запропонованими Б. Ярхо, Д. Чижевським і В. Державиним, дослідник з аналітично витонченим, опертим на глибоке знання європейської літератури інтересом з'ясовує в цих схемах "темні" місця. Учений характеризує головні стилістичні риси іспанського культурізму: "1) нахил до неологізмів – конкретно до впровадження в еспанську літературну мову слів грецького й римського (латинського) походження; 2) широке застосування гіпербатону – речення будувалися за незвичним для тодішньої еспанської мови латинським зразком; 3) метафоричність – особливо у віршах" [10, с. 200].

В історії української (зокрема й еміграційної) літератури Ігор Качуровський відзначає дві тенденції: темний стиль (герметизм) і кларизм. Герметизм, на його думку, "досягається за допомогою трьох головних чинників:

1) заплутаність синтаксичних конструкцій, 2) ускладненість метафор, 3) застосування у лексиці рідкісних маловживаних слів і виразів, зокрема алюзій, які не розкриваються з контексту самого твору" [10, с. 200]. Кларизм, вважає він, пов'язаний з міметичними традиціями побудови літературних образів і їхнього контекстуального розкриття і зрозумілості. У світлі цієї дихотомії написані головні книги І. Качуровського ("Фоніка", 1984, пер. 1994), "Метрика", 1985, пер. 1994), "Лексика" (1994), "Фігури і тропи" (1995), "Променисті сільвети" (2002).

Визнання краси за вищу цінність, яку демонстрували В. Державин, І. Качуровський, М. Орест та інші, переживши жах політизації і соціологізації літературного процесу в радянській Україні, спонукало їх утверджувати концепцію естетизму й боротися за незалежність літератури від політики, релігії, моралі (згодом ці пріоритети розвиватиме Київська школа поетів).

І. Фізер для аналізу лірики української еміграції застосовує класифікацію представника школи " нової критики" Д. К. Рансома, яку останній називає "еклектичною". Ця класифікація, що виходить із іманентності самої поезії, а не її позалітературних критеріїв, передбачає кілька перехресних аналізів: 1) за змістом, "по прямій лінії від А до Н", де "коефіцієнтом зростання такого ряду буде одно- або багатотематичність парафрази, на яку перекладаються тут вміщені вірші" [17, с. 27–30]; 2) за формальними компонентами, "стилістичним крещендо, яке досягається різними мовними засобами, наприклад, зміною ритму у вільному вірші або впертим повторюванням його, що часто може набирати характеру рефрена (Ю. Тарнавський), мініатюрною фабулою, початок і кінець якої схоплюється раптово, контрастом, порівнянням, свіжими метафорами, накопиченням однотипних чи різнотипних звуків і тому подібне" [17, с. 29]; 3) за системою мовної організації, яка "з погляду фонологічної оркестрації навмисне спрямована або до тактометричної евфонії, або до гіпометрії, або навіть до навмисного порушення симетричної інтонації" [17, с. 29]. За таким ключем, а також різними моделями віршів вибудовується уявна лінія творчості поетів від Ю. Клена до М. Царинника в концептуальному, технічному та музичному розумінні визначається місце кожного з них у ній, і, самозрозуміло, літературний процес подається як нерозривна цілісність, диференційована на відносну автономію складових елементів.

Зміщення акценту з "іманентності" поетичного твору на його структуру та контекст характерне для літературознавчих праць Г. Грабовича. Значним новаторським внеском в історію української літератури є його книга "До історії української літератури. Дослідження, есе, полеміка" (1997, пер. 2003). Дослідник аналізує механізми творення канону, його риторики, суспільно-політичні функції та символіку у різні історико-семіотичні періоди літературного процесу, описуючи такі його моделі, як авторство й авторитет в І. Вишенського, семантика котляревщини, екзорцизм українського модернізму тощо. Велими цікавою є його стаття "Голоси української еміграційної поезії", де центральна проблема голосу ("погляду") розглядається у суспільній, психологічній, наративній і риторичній площинах.

Праці І. Фізера та Г. Грабовича – свідчення синтезу ідей структуралізму та постструктуралізму, нової критики, семіотики, фемінізму, що було абсолютно новим для українського літературознавства і сприймалося важко як у діаспорному середовищі, та і в материковому. Однак на їхніх ідеях з'явилася нова плеяда українських

літературознавців, таких, як Т. Гундорова, С. Павличко, Н. Зборовська, В. Агеєва і ін.

Бодай коротко варто сказати про досягнення вчених, які продовжують розвивати традиції духовно-історичної школи, що бере свій початок від В. Дільтея, Ф. Гундольфа й ін. Безпосереднє переживання людини як носія духу пронизує фундаментальні праці: "Основи літературно-наукової критики" (1925, 1998) Л. Білецького, "Нариси історії української літератури" (1953), "Панорама найновішої літератури в УРСР" (1963, 1974), "Олександр Білецький" (1980) І. Кошелівця, "Петро Могила й питання єдності українських церков" (1997) А. Жуковського й ін. До них варто зарахувати Ю. Лавріненка. Художня література може бути схарактеризована, мабуть, як вияв чистого духовного змісту через індивідуальний досвід, – стверджує він у своїй книзі "Зруб і парости" (1971).

Відомий літературознавець П. Одарченко простежує у своїх працях зв'язок між духовними традиціями Г. Сковороди, Т. Шевченка, Лесі Українки й сучасними стильовими системами, пріоритетний вплив класики на становлення національної естетичної свідомості і її злет на рівень світової літератури.

Цю тезу він добре аргументує у статті "Михайло Орест": "Ореста ріднить зі Сковородою не тільки сама антитеза міста зеленим лісам, а головне, філософське сприймання світу взагалі" [14, с. 146].

Тут можна казати про "класичні" архіпелаги стильово-семантичних систем згаданих поетів: спільні тематичні "ланцюги", ідейно-емоційні і образні контексти, сюжетні, синтаксичні, інтонаційні, метричні і граматичні пласти, включеність творів в історико-літературний процес.

Багато літературознавчих проблем з увиразненням естетичної та комунікативної функцій творів знайшло відображення і в статтях, есеях і рецензіях таких поетів і науковців української еміграції, як Ю. Клен, Б. Рубчак, Б. Бойчук, М. Стех, Д. Гусар-Струк, М. Павлишин, В. Жила, Р. Кухар, В. Шелест, Л. Залеська-Онишкевич, Ю. Войчишин, І. Левадний, Б. Кравців, Ю. Лободовський, В. Радзикович, Е. Райс, Б. Романенчук, Я. Славутич, О. Тарнавський, Г. Черинь, В. Чапленко, В. Лесич, С. Наумович, Р. Єндик, Ю. Бойко, О. Керч, Ю. Клиновий, Я. Гординський, В. Барка, О. Грицай, О. Бабій, А. Юриняк, М. Царинник та ін.

Звичайно, у короткому огляді складно передати всю гаму сенсів і пошуків українського еміграційного літературознавства, яке рухалося від ідей класичної естетики, починаючи від феноменологічних проблем естетичної свідомості, освоєння естетичних категорій, до осягнення ідей неklasичної естетики в руслі фрейдизму, структуралізму і постструктуралізму, нової критики аж до постмодернізму включно (напр., М. Павлишин). У цьому виявляється багатство українського еміграційного літературознавства.

Список використаних джерел

1. Багрянний І. Публіцистика / І. Багрянний. – К.: Смолоскип, 1996.
2. Барт Р. Основи семиології / Р. Барт // Структуралізм: "за" і "проти". – М.: Прогресс, 1975. – С. 114–163.
3. Вибраний Езра Павнд / Упор., пер. І. Костецького. – Мюнхен: На горі, 1960.
4. Головацький Я. О житті і сочиненнях Грицька Основ'яненка / Я. Головацький // Маруся, повість малоруська, розказана Грицьком Основ'яненком. Изд. Галицько-руської Матиці. – Львів, 1849.
5. Грабович Г. До історії української літератури. Дослідження, есе, полеміка / Г. Грабович. – К.: Основи, 1997.
6. Державин В. Проблематика стилів і плужанство за кордоном / В. Державин // Державин В. У задзеркаллі художнього слова. – 3-є вид. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015.
7. Донцов Д. Дві літератури нашої доби / Д. Донцов. – Львів: Просвіта, 1991.

8. Донцов Д. Лист до Андрія Крижанівського від 30 січня 1930 р. / Д. Донцов // Archiwum Dmytra Donsowa. Biblioteka Narodowa w Warszawie. – MF 82671. – С. 206–207.

9. Donsow D. Literatura stepu (1931) / D. Donsow // Archiwum Dmytra Donsowa. Biblioteka Narodowa w Warszawie. – MF 80378. – Z. 2. – S. 716–800.

10. Качуровський І. Основи аналізу мовних форм. Стилїстика (Фігури і тропи) / І. Качуровський. – Мюнхен ; К. : Просвіта, 1995.

11. Косач Ю. Вільна українська література / Ю. Косач // МУР. Збірник II. – Мюнхен ; Карсфельд : Золота Брама, 1946. – С. 47–68.

12. Костецький І. Український реалізм ХХ сторіччя / І. Костецький // МУР. Збірник III. – Регенсбург : Золота Брама, 1946. – С. 33–37.

13. Липа Ю. Рідна мова і рідна немова / Ю. Липа // Вісник. – 1934. – Кн. 1. – С. 36–48.

14. Одарченко П. Українська література. Збірник статей / П. Одарченко. – К. : Смолоскип, 1995.

15. Ор. Юр. Рец. на книгу: Д. Донцов. Наша доба і література / Юр. Ор. // Ми (Варшава). – 1936. – Кн. 6. – С. 203–207.

16. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. – К. : Либідь, 1997.

17. Фізер І. Вступна стаття / І. Фізер // Координати. Антологія сучасної української поезії на Заході. – Нью-Йорк : Сучасність, 1969. – Т. 1. – С. XIII–XXXII.

18. Чижевський Д. Історія літератури: від початків до доби реалізму / Д. Чижевський. – Нью-Йорк : Вид-во УВАН, 1956.

19. Чижевський Д. Культурно-історичні епохи / Д. Чижевський // Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. – К. : Дніпро, 1994. – Кн. 3. – С. 609–620.

20. Шерех Ю. Не для дітей. Літературно-критичні статті та есеї / Ю. Шерех. – Нью-Йорк : Пролог, 1964.

Надійшла до редколегії 10.03.17

O. Astafiev, Doctor of Philological Sciences, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

EVOLUTION OF UKRAINIAN EMIGRATION LITERARY THOUGHT (FROM THE NEO-ROMANTICISM AESTHETICS TO THE NEW SYNTHESIS)

The article analyzes the evolution of the main ideas of Ukrainian emigration literary studies, ranging from the neo-romanticism by D. Dontsov, E. Malanyuk, Y. Lipa and others to the appearance of works by I. Fizer, B. Rubchak, G. Hrabovych. The focus lies on the contribution of strategic lines of exile literary thoughts and its basic facilities, "archetypes" and "models" to the self-identification of Ukrainian culture in the world, "synthesis" of the Ukrainian continental and non-continental literature, methodological pluralism of modern Ukrainian literary studies.

Key words: Ukrainian emigration literary studies, evolution, neo-romanticism aesthetics, present, the mechanisms of interaction, identity, pluralism.

А. Астафьев, д-р филол. наук, проф.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ЭВОЛЮЦИЯ УКРАИНСКОЙ ЭМИГРАЦИОННОЙ ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКОЙ МЫСЛИ (ОТ ЭСТЕТИКИ НЕОРОМАНТИЗМА К НОВЫМ СИНТЕЗАМ)

Проанализирована эволюция главных идей украинского эмиграционного литературоведения, начиная от неоромантизма Д. Донцова, Е. Маланюка, Ю. Липы и других к появлению работ И. Физера, Б. Рубчака, Г. Грабовича. Главное внимание уделено вопросу, как стратегические линии "изгнанческой" литературоведческой мысли, ее опорные комплексы, "архетипы", "образцы" способствовали самоидентификации украинской культуры в мире, "синтезу" украинской материковой и нематериковой литературы, методологическому плюрализму современного украинского литературоведения.

Ключевые слова: украинская эмиграционное литературоведение, эволюция, эстетика неоромантизма, современность, механизмы взаимодействия, самоидентификация, плюрализм.